

"Scoping review" เร่งถอดบทเรียน วัคซีนจากทั่วโลก สู่ กรอบการติดตามและประเมิน ผลวัคซีนโควิด-19 ของประเทศไทย

Highlight

- วัคซีนโควิด-19 ถือเป็น "เครื่องมือหลัก" ที่ทุกประเทศทั่วโลกนำมาใช้ เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนที่ติดเชื้อโควิด-19 มีอาการรุนแรงและเสียชีวิต รัฐบาลจึงจำเป็นต้องติดตามและประเมินผลสำเร็จของนโยบายการให้วัคซีน ที่จะนำไปสู่การวางแผนและกำหนดมาตรการอย่างมีประสิทธิภาพ
- เพื่อให้การติดตามและประเมินผลฯ อย่างเป็นระบบ ควรจะมีการจัดทำ "ตัวชี้วัดมาตรฐาน" ภายใต้กรอบการติดตามและประเมินผลฯ ขึ้นมา ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับวัคซีนโควิด-19 ของประเทศไทย โดยเฉพาะในระยะหลังมีการให้วัคซีน (Post-vaccination)
- คณะผู้วิจัยใช้วิธีการ "ทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต" (Scoping review) จากงานวิชาการหลากหลายประเทศทั่วโลก พร้อมทั้งวิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของรายการตัวชี้วัดที่ควรมีการติดตามและประเมินในระยะหลังมีการให้วัคซีน

ก่อนจะมาเป็น 'กรอบการติดตามและประเมินผล' สำหรับวัคซีนโควิด-19

การจัดทำกรอบการติดตามและประเมินผลฯ นักวิจัยภายใต้โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HITAP) ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ

1

การทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (Scoping review)

เพื่อศึกษารวบรวมตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผลวัคซีนจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก

2

การประชุมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้เสีย

เพื่อนำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (scoping review) และร่วมกันพิจารณาตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

3

จัดทำตัวชี้วัดมาตรฐานในการติดตามและประเมินผลวัคซีนโควิด-19 ในระยะหลังมีการให้วัคซีน (Post-vaccination)

กระบวนการประเมินที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย

- การติดตามและประเมินผลฯ ของประเทศไทย เริ่มต้นมาจากการทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (Scoping review) เพื่อศึกษารวบรวมตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผลวัคซีนจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก

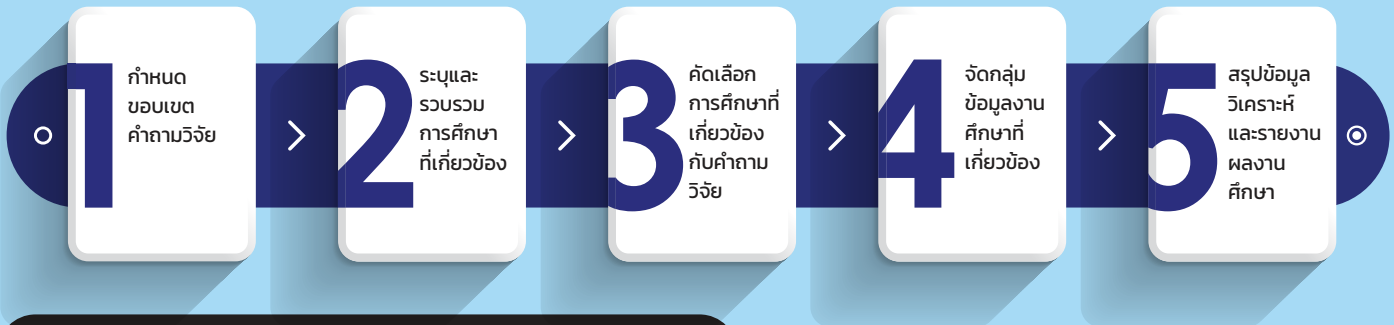
จากนั้นคณะผู้วิจัยได้พัฒนาตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผลวัคซีนโควิด-19 ในระยะหลังมีการให้วัคซีนแล้ว (Post-vaccination) ออกเป็น **3 องค์ประกอบ**

- และหลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามพร้อมนำเสนอข้อมูลในการประชุมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งจากกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสรุปเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานเกี่ยวกับวัคซีนโควิด-19 ของประเทศไทยต่อไป

Scoping review คืออะไร ... ทำไมต้อง Scoping review

- การทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต หรือ Scoping review นั้น ถือเป็นวิธีการสังเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมภายใต้กรอบระยะเวลาการดำเนินการที่จำกัด โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกรอบการติดตามและประเมินผลฯ ทั้งในระหว่างการฉีดวัคซีนและภายหลังฉีดวัคซีนจากทั่วโลก พร้อมทั้งระบุและรวบรวมตัวชี้วัด-สังเคราะห์บทเรียน เพื่อนำไปสู่การพัฒนากรอบการติดตามและประเมินผลวัคซีนสำหรับการฉีดวัคซีนโควิด-19 ในบริบทของประเทศไทย

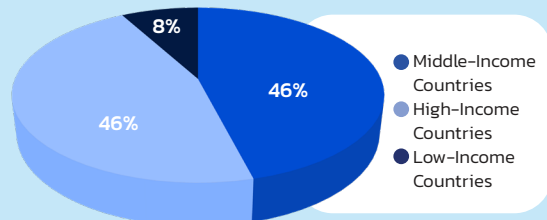
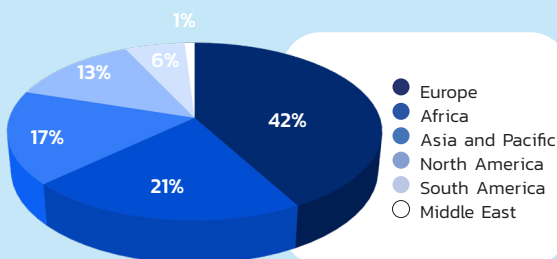
5 ขั้นตอนการทำ Scoping review¹

เจาะข้อมูลจากการทำ Scoping review

- ข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ระดับนานาชาติ พบวรรณกรรมทั้งสิ้น 4,288 เรื่อง ในจำนวนนี้ซ้ำกัน 2,089 เรื่อง โดยคณะผู้วิจัยทำการ "คัดเข้า" วรรณกรรมเพื่อนำมาทบทวน จากชื่อเรื่อง บทคัดย่อ ตลอดจนการอ่านแบบทั้งฉบับ ที่สุดแล้วมีวรรณกรรมที่ผ่านคัดเลือกรวม **71** เรื่อง

ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มประเทศที่มีรายได้ในระดับปานกลางถึงระดับสูงในกลุ่มประเทศยุโรปและกลุ่มประเทศแอฟริกา

- ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจาก Scoping review สามารถจัดกลุ่มตัวชี้วัดในการติดตามและประเมินผลวัคซีนโควิด-19 ในระยะหลังมีการให้วัคซีนแล้ว (Post-vaccination) ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กรณีของวัคซีนป้องกันโควิด-19 เป็นตัวอย่าง ด้วยความหวังว่าผลการวิจัยอาจสนับสนุนการทำงานสำหรับโรคอื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ความครอบคลุมของวัคซีน (Coverage Indicators)

- การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและการคาดการณ์จำนวนประชากร (Targeting and population estimation)
- ความเท่าเทียมและการกระจายวัคซีน (Equity and disaggregation)
- การรับวัคซีนและความครอบคลุมของวัคซีน (Uptake/coverage - attitude and behavior practices)

องค์ประกอบที่ 2 การดำเนินงาน (Operational indicators)

- การรองรับของสถานพยาบาล (Health service capacity)
- การจัดการห่วงโซ่อุปทานของวัคซีน (Vaccine supply chain)
- การจัดการกำลังคน (Human resources)

องค์ประกอบที่ 3 การปฏิบัติการทางคลินิก และองค์ประกอบด้านอื่นๆ (Clinical and other indicators)

- ความปลอดภัยของวัคซีน (Vaccine safety)
- ค่าใช้จ่ายในการติดตามและประเมินผล (M&E cost only)
- ตัวชี้วัดด้านอื่นๆ (Additional indicators)

¹ Arksey and O'Malley, Levac et al., และ Khalil et al.

กรอบการติดตามและประเมินผลฯ สะท้อนการแพร่ระบาดของโรคอย่างไร

- จำนวนการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผลวัคซีนต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 2006 โดยพบการศึกษามากที่สุดในปี ค.ศ. 2018 และมีการศึกษาในระหว่างโรคระบบทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) กับการระบาดใหญ่ของโรคโควิด-19 เป็นส่วนใหญ่
- อย่างไรก็ตามจำนวนการศึกษากว้างขวางติดตามและประเมินผลของวัคซีนโควิด-19 ยังไม่ได้มีปริมาณมากเมื่อเปรียบเทียบกับผลกระทบของโรคอื่น ๆ

ตัวอย่าง 'ตัวชี้วัด' ในแต่ละองค์ประกอบที่ผ่านการประชุมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย²

องค์ประกอบที่ 1 ความครอบคลุมของวัคซีน

1.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและการคาดการณ์จำนวนประชากร	1.2 ความเท่าเทียมและการกระจายวัคซีน	1.3 การรับวัคซีนและความครอบคลุมของวัคซีน
เช่น จัดทำหลักเกณฑ์เพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกลุ่มตามลำดับความสำคัญ และประชากรกลุ่มเสี่ยง	เช่น จำนวนกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มตามลำดับความสำคัญ และประชากรกลุ่มเสี่ยง ได้รับวัคซีนตามเกณฑ์	เช่น มีระบบและกลไกในการจัดสรรวัคซีนให้ครอบคลุมกับประชากรอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบที่ 2 การดำเนินงาน

2.1 การรองรับของสถานพยาบาล	2.2 การจัดการห่วงโซ่อุปทานของวัคซีน	2.3 การจัดการกำลังคน
เช่น มีระบบและกลไกในการบริหารการฉีดวัคซีน	เช่น มีระบบและกลไกเพื่อรองรับการจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ของวัคซีน	เช่น มีกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล

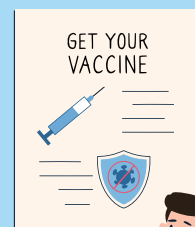
องค์ประกอบที่ 3 การปฏิบัติการทางคลินิก และองค์ประกอบด้านอื่นๆ

3.1 ความปลอดภัยของวัคซีน	3.2 ค่าใช้จ่ายในการติดตามและประเมินผล	3.3 ตัวชี้วัดด้านอื่นๆ
เช่น มีแนวทางปฏิบัติเพื่อรองรับเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นจากการรับวัคซีน	เช่น พัฒนาแนวทางการติดตามและประเมินผลที่ดำเนินการอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานเชิงประจักษ์	เช่น มีระบบฐานข้อมูลที่ครบถ้วน เชื่อมโยงและเป็นปัจจุบัน

² รายละเอียดตัวชี้วัดที่ผ่านการพิจารณาทั้งหมดสามารถดูเพิ่มเติมได้ที่รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการประชุมผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- ① การดำเนินการติดตามและประเมินผล ควรเป็นการบูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักในแต่ละตัวชี้วัดอาจเป็นผู้นำในกระบวนการต่าง ๆ โดยอาศัยข้อมูล ทรัพยากรและความร่วมมือจากหน่วยงานหรือภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- ② ตัวชี้วัดบางส่วนสามารถใช้ในการติดตามและประเมินทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ดังนั้นการนำตัวชี้วัดไปดำเนินการนั้น จึงต้องปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของแต่ละระดับด้วยเช่นกัน
- ③ บริบทของโรคมีความแตกต่างกัน เช่น โรคระบาด โรคไม่ติดต่อ ดังนั้นจึงควรพิจารณาและปรับประยุกต์การติดตามและประเมินผลโดยใช้ตัวชี้วัดอย่างเหมาะสม
- ④ การติดตามและประเมินผลควรคำนึงถึงความเป็นกลางในการดำเนินการจึงอาจนำหน่วยงานอื่นๆ เข้ามาร่วมในกระบวนการติดตามและประเมินผลด้วย
- ⑤ ปัจจัยของวัคซีนที่ไม่สามารถควบคุมได้ ไม่ควรนำมาเป็นตัวชี้วัด เช่น จำนวนวัคซีนที่เพียงพอต่อประชากรในสถานการณ์โควิด-19 เป็นต้น
- ⑥ การจัดการห่วงโซ่อุปทานของวัคซีน ถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง จึงควรมีตัวชี้วัดที่สามารถติดตามและประเมินผลอย่างละเอียดในแต่ละขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทานของวัคซีน อาทิ การจัดหาวัคซีน การขนส่งวัคซีน การจัดเก็บวัคซีน รวมถึงการติดตามสถานการณ์ห่วงโซ่อุปทานโลก
- ⑦ ประเด็นการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารภายในองค์กร การสื่อสารระหว่างองค์กร และการสื่อสารมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรมีการติดตามและประเมินผลเพื่อสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนนโยบายการฉีดวัคซีน

เกี่ยวกับการศึกษา

โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HITAP) ได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขตเพื่อสำรวจวรรณกรรมและหลักฐานที่มีอยู่ในระบบฐานข้อมูลต่างประเทศในประเด็นการติดตามและประเมินผลวัคซีนสำหรับกระบวนการดำเนินการฉีดวัคซีนและระยะภายหลังการฉีดวัคซีน โดยได้ทำการทบทวนจากแหล่งสืบค้นออนไลน์ (electronic databases เช่น PubMed, EMBASE, Web of Science, Scopus) รวมถึงแหล่งสืบค้นจากฐานข้อมูล Gray literature ด้วยวิธีการทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (Scoping review) ตั้งแต่ในอดีต จนถึง พฤศจิกายน 2564 ซึ่งมีข้อค้นพบสำคัญจากการทบทวน คือ มีวรรณกรรมที่ผ่านการพิจารณาเข้าสู่การศึกษาทั้งหมด 71 วรรณกรรม ส่วนใหญ่

มาจากกลุ่มประเทศที่มีรายได้ในระดับปานกลางถึงระดับสูงโดยสามารถแบ่งประเด็นการติดตามและประเมินผลวัคซีนตามตัวชี้วัดเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 ความครอบคลุมของวัคซีน องค์ประกอบที่ 2 การดำเนินงานและองค์ประกอบที่ 3 การปฏิบัติการทางคลินิก และองค์ประกอบด้านอื่นๆ จากนั้นจึงมีการนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จะถูกนำเสนอต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพิจารณาจัดทำกรอบและตัวชี้วัดในการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสาธารณะในประเด็นความท้าทายและสิ่งที่คาดหวังได้จากนโยบายการให้วัคซีนโควิด-19 สำหรับประเทศไทยเป็นผลลัพธ์ในท้ายที่สุด

สแกน QR code เพื่อติดตามงานวิจัย

เอกสารฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง โครงการศึกษาประเด็นท้าทายเพื่อพัฒนากลไกการติดตามและการประเมินผลของนโยบายวัคซีนโควิด-19 ในประเทศไทย (Understanding the challenges to develop monitoring and evaluation framework for COVID-19 vaccination policy in Thailand)

โดย รศ.ดร.วรรณฤดี อิศรานุกุลชัย, ดร.นพ.ศ. ตีระพัฒน์นันท์, นพ.ศุภกิจ ศิริลักษณ์, ดร.นพ.ระพีพงศ์ พรหมไชยมาตย์, นกมล พิมสาร, กานต์ชนก ศิริสอน, และณชวีศ กิตติบริวรรดิ และทีมวิจัยนานาชาติ ได้แก่ Natasha Howard, Manar Marzook, Mengmeng Ung, Maryam Omar, Lam Sze Tung จาก National University of Singapore และ Anna Durrance-Bagale จาก London School of Hygiene and Tropical Medicine

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

ผู้เขียน

กานต์ชนก ศิริสอน
เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างประเทศ

นพดล พิมสาร
ผู้ช่วยวิจัย

รศ. ดร.วรรณฤดี อิศรานุกุลชัย
หัวหน้าโครงการและนักวิจัยอาวุโส

ภญ.เบญจรินทร์ สันตติวงศ์ไชย
หัวหน้าฝ่ายสื่อสารองค์กร

อจิเจต มงคลโสฬศ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อสารองค์กร

โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HITAP)

ท่านที่สนใจรับ Policy brief ฉบับ PDF
สมัครได้ที่ comm@hitap.net
โดยระบุชื่อ-อีเมล เพื่อจัดส่ง
หรือดาวน์โหลด Policy brief ฉบับอื่น ๆ ได้ที่
<https://www.hitap.net/resources/downloads>

HITAP เป็นองค์กรวิจัยภายใต้สังกัดกระทรวงสาธารณสุขที่ศึกษาผลกระทบทั้งบวกและลบจากการใช้เทคโนโลยีหรือนโยบายด้านสุขภาพ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจด้านนโยบายของภาครัฐ เช่น คณะอนุกรรมการพัฒนานโยบายหลักแห่งชาติ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เป็นต้น รวมถึงทำการประเมินเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ต่าง ๆ ในองค์กรภาครัฐ

หน่วยงานที่สนใจรับ Policy brief ฉบับพิมพ์
สมัครได้ที่ comm@hitap.net
โดยระบุชื่อ-ที่อยู่ เพื่อจัดส่ง

ติดต่อ:

โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HITAP)
อาคาร 6 ชั้น 6 กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์: 0-2590-4549, 0-2590-4374-5
โทรสาร: 0-2590-4369

อีเมล: comm@hitap.net
เว็บไซต์: www.hitap.net

งานนี้ได้รับอนุญาตภายใต้
ครีเอทีฟคอมมอนส์ แสดงที่มา
ไม่ใช่อำนาจการค้า ไม่ดัดแปลง

HITAPTHAILAND

HITAP_THAI

HITAP THAI

HITAP.NET

